

УДК 1 (091)

А. Павко, д-р іст. наук, проф.
Національна академія управління, Київ**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПОСТАТЬ І. ФРАНКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ДИСКУРСУ**

У статті на основі використання літературної спадщини І. Франка, документальних видань та соціокультурних досліджень здійснено спробу окреслити суспільний та інтелектуальний феномен Великого Каменяря, показати величність його постаті в контексті історії та сучасності.

Ключові слова: літературна спадщина, феномен, сучасність, талант, універсалізм.

До величної постаті Івана Франка, яка вже давно стала символом незламності і мужності, не згасає інтерес сучасників. У свідомості багатьох поколінь українців глибоко відклався відомий афоризм письменника: "Лу-пайте сю скалу, нехай ні жар, ні холод не спинить вас". Він став основним лейтмотивом життя І. Я. Франка, провідною зорею у його науковій, літературній, громадсько-політичній діяльності. Сучасники називали Івана Франка вічним революціонером неспокойного людського духу, великим каменярем поступу, титаном думки і титаном праці і врешті, українським Мойсеєм. Проте він не вважав себе таким, а свою скромну місію в тогочасному українському суспільстві пояснював такими поетичними рядками.

".. Я не геній,

Я звичайний чоловік.

Я для геніїв грядущих

Поле дикее орав..." [10, с. 5].

Велетенська творча спадщина українського Прометейя, квінтесенція його могутньої думки, чистої душі і невсипущої, "довгої й утяжливої" праці, і на початку ХХІ ст. не втратили свого інтелектуального та громадського рефрену, наукової привабливості, морально-етичної та естетичної краси. Дослідник життя, творчої і громадської діяльності І. Франка В. Сімович, розкриваючи важелі впливу Великого Каменяря на українське суспільство, підкреслював в одній зі своїх праць, що І. Франко був "учителем цілих поколінь нашого народу, по-батьківському брав за руку молодь, вів її до сонця. А коли з тієї молоді мужі виростили і враз із ним до роботи ставали, то все ж над ними спочивало люб'язне око батька, щоб часом колишні його діти зо шляху не збилися. Франко – це частина історії нашої землі. Вийшов із неї, і для неї віддав усе, що мав. А як відійшов від нас, на всьому, до чого він своїх рук приклав, полишався печаті його духа" [6, с. 3–4].

На нашу думку, феномен І. Франка визначається насамперед такими його рисами, як високий рівень освіченості, наявність унікальних інтелектуальних здібностей, доброзичливий характер, універсалізм знань і широчінь творчого діапазону. Свідченням цього, наприклад, є те, що багатоманітна культурно-мистецька спадщина Івана Франка є невичерпним джерелом натхнення для композиторів, літературною основою музичних творів найрізноманітніших жанрів і форм. Пророчі слова гімну І. Франка "Вічний революціонер!" уже давно стали крилатими і назавжди ввійшли в золотий фонд вітчизняної революційної поезії. Протягом багатьох десятиліть славнозвісний вірш великого Каменяря звучить з музикою, створеною на його текст відомим українським композитором М. Лисенком, який своєю творчістю закрив підвалини модерної національної музики, сприяв її відродженню на теренах Слов'янщини. Ця пісня-гімн почала своє життя у буремному 1905 р., коли Україну, як і Росію, охопила могутня хвиля революційного піднесення і тисячі знедолених трудівників піднялися на бій за волю і соціальну справедливість. Вірш "Вічний революціонер" – чудовий зразок органічного злиття слова й музики, творчих і патріотичних помислів поета й композитора, уосо-

блення наступального бойового духу творчості цих двох видатних представників української культури.

Слід сказати, що письменник ніколи не займався музикою як професіонал. Однак любов до мистецтва звуків проніс через усе своє життя. Глибоке, органічне сприйняття музики, властиве демократичним верствам суспільства, розуміння її як невід'ємної частини земного буття дозволило І. Франку висловити ряд цінних міркувань і спостережень стосовно тенденцій розвитку української музичної культури, стати авторитетним знавцем у царині музичного мистецтва [3, с. 5].

Для І. Франка сучасна пісня – це

"...Огонь в одежі слова –

Безсмертна, чудотворна фея

Правдива іскра Прометейя" [5, с. 14].

Слід сказати, що Іван Якович Франко одночасно був поетом і письменником, ученим-філософом і політичним мислителем, істориком і літературознавцем, журналістом і публіцистом. Його перу належать понад 5000 праць. Це монографії, статті, повідомлення, рецензії, вірші, оповідання [7, с. 5]. У його творчості гармонійно поєднаний глибокий реалізм, гостро-викривальний пафос і проникливий ліризм.

Блискуча пам'ять, ерудиція і спостережливість І. Франка були настільки винятковими, що давали йому можливість писати ґрунтовні наукові праці, не маючи під руками часто найнеобхідніших джерел. З подивом і захопленням писали знайомі письменники про його колосальну пам'ять, називаючи її "феноменальною, просто несамовитою" і стверджували, що коли І. Франко щось раз прочитав, то вже запам'ятав навки [4, с. 40].

У кожній сфері знань І. Франко виявив свій неперевершений талант, продемонстрував повною мірою високий професійний рівень майстерності.

Важливою складовою феномену Івана Франка було те, що в основі його щедрого природного таланту лежала надзвичайна, інколи вражаюча титанічна працездатність в умовах особистих переживань, труднощів, невтомної боротьби. Відомий український письменник В. Стефаник, серед унікальних рис І. Франка відзначав його аскетизм у приватному житті та "божеську працюваність". "Я мав таке враження, – згадував В. Стефаник, – що для Франка потреба "їсти" взагалі не існувала. Йому не треба було нічого, крім пера і чорнила. Чорнило заміняло йому, здається, воду" [Іван Франко 1956а, 286]. Життєве кредо письменника – "працювать, працювать, в праці сконать" – не зміг подолати навіть тяжкий недуг. У своїх спогадах про Франка відома українська письменниця Ольга Кобилянська писала: "Під його високим чолом крилась енергія, завзята витривалість, що викликає подив, повагу та до праці закликає" [Іван Франко 1956а, 314]. На думку поета, саме праця здатна облагородити людину і перетворити світ, у якому вона живе:

Лиш в праці мужа виробляється сила,

Лиш праця світ таким, як є, створила,

Лиш в праці варто і для праці жить [Іван Франко 1956б, 12].

У 1908 р., коли у Франка відмовили руки, письменник не покинув свою наукову та літературну працю, а

продовжував займатися перекладацькою діяльністю, публікував свої нові вірші, перевидавав колишні власні твори – поезію, повісті, оповідання, драми. Значну допомогу йому надавав старший син Андрій, який писав під диктовку батька.

Незважаючи на тяжкі повороти особистої долі, поет для того, щоб не відчувати свою немічність та безпорадність і певним чином підтримувати "дух, що тіло рве до бою", не відмовлявся від редакційної роботи, літературної праці, "чорної газетярської та коректорської роботи, інших важких заробітків" [6, с. 59]. У своїх спогадах про батька його донька Ганна Франко з сумом зазначала, що "тато писав не тільки цілими днями, але і цілими ночами..." За її словами, він все більше відчував "тягар непосильної життєвої боротьби і рішив іти за своїм покликанням: пером служити своєму народові" [4, с. 392; 401].

У складних умовах відбувалося становлення наукової і літературної кар'єри І. Франка. Наприклад, наприкінці 1890 р. сенат Львівського університету не допустив його до захисту докторської дисертації. Проте цю ж дисертацію І. Франко блискуче захистив у 1893 р. у Віденському університеті, отримавши науковий ступінь доктора філософії. А в 1895 р. прочитав у Львівському університеті вступну, так звану габілітаційну лекцію, на тему: "Наймичка Т. Шевченка", яка викликала велике захоплення слухачів і була схвалена Вченою радою вищого навчального закладу. Проте сподівання І. Франка отримати після цього посаду приват-доцента у класичному університеті Східної Галичини не здійснилися. Це було обумовлено багатьма чинниками. Проте основною причиною було те, що тодішній намісник Галичини граф К. Бадені прагнув не допустити найбільш авторитетного на той час українського вченого через його політичні переконання до викладання у Львівському університеті. Він боявся, щоб університетська кафедра, очолювана І. Франком, не перетворилась на трибуну вільного слова [4, с. 8]. "Була це, – пише згадуваний нами В. Сімович, – велика кривда для Франка, а для української науки невимовна втрата. Найбільший знавець українського письменства, найбільша для тодішньої молоді повага, людина широко знана своєю науковою працею і поза Галичиною – залишилася поза університетом. Ця подія викликала між свідомою українською громадою в Галичині зрозуміле обурення. Сильно заворушилося українське громадянство і в Наддніпрянщині, з яким Франко був у постійних зносинах" [6, с. 58].

Тяжкі наслідки на подальше життя І. Франка мали також його, на перший погляд, товариські відносини з М. Грушевським. Будучи дуже порядною людиною, І. Франко надав моральну підтримку на той час невідомому на "галицькій ґрунті" М. Грушевському, який у 1894 р. приїхав до Львова з Наддніпрянщини. Він познайомив його з представниками прогресивної галицької інтелігенції та залучив до роботи у "Науковому товаристві ім. Шевченка". Проте М. Грушевський, швидко зорієнтувавшись у власних пріоритетах після одруження на доньці священика, що відкрило йому шлях до зв'язків, отримав посаду професора історії у Львівському університеті, а згодом зайняв керівне становище у зазначеній науковій інституції. "Ведений заздрістю на татову славу і авторитет серед громадянства, – пише Ганна Франко, – зачинає його затирати, відсовувати на підрядне становище" [4, с. 401]. Водночас донька І. Франка вказує на те, що М. Грушевський був людиною пересічною, а як професор "зовсім безвартісний". За її словами, на університетських заняттях М. Грушевського були присутні всього кілька студентів, викладав він "тихо, заїкуючись, нецікаво" [4, с. 401]. Слід зазначити, що М. Грушевський давав завдання І. Франку за-

йматися не тільки власною, але й чужою коректурою, та й ще відносити самому зроблену коректуру до друкарні. Безтактність ставлення М. Грушевського до І. Франка викликало почуття роздратованості, пригнобленості, підвладності у відомого українського письменника, а його "горда і вільна вдача глибоко обурювалася і терпіла" [4, с. 401]. Слід зауважити, що після перенесення "Літературно-наукового вісника" до Києва у 1907 р. Іван Франко втратив постійний, хоч і не досить значний заробіток за редагування цього видання. Питання подальшої співпраці ускладнювалося тим, що через відмову голови НТШ М. Грушевського опублікувати "Історію української літератури", над якою Іван Франко працював довгі роки, стосунки з ним призвели до того, що письменник вирішив порвати з "Літературно-науковим вісником" назавжди, тим самим позбавивши себе і того мізерного гонорару, який отримував в якості фінансового дивіденду за публікацію своїх творів. Ситуація ставала все більш критичною у зв'язку з тим, що над Іваном Франком як дамоклів меч висів ще борг за хату, який треба було регулярно сплачувати банку щомісяця. Здійснена в 1907 р. чергова спроба І. Франка отримати посаду доцента у Львівському університеті на основі пробних (габілітаційних) випробувань 1895 р. в умовах тотального наступу польського шовінізму в Східній Галичині, на жаль, знову виявилася невдалою для нього.

Ще однією з "невдач" І. Франка був трикратний провал його кандидатури на виборах до австрійського парламенту у 1895–98 рр. Варто зазначити, що Франко був дуже обурений не стільки самим фактом провалу кандидатури "мужицького посла" від Русько-української радикальної партії (РУРП), який при застосуванні у краї поліцейських репресій і при нечуваних виборчих шахрайствах був цілком закономірним, скільки політичними кроками різних, так званих демократичних угруповань і поведінкою окремих "діячів" під час виборів. Намагаючись дискредитувати високий авторитет І. Франка у галицькому суспільстві, представники "москвофільського" та "народовського" політичного таборів, які створили об'єднаний фронт боротьби з селянськими кандидатами, поширювали неправдиву інформацію про його нібито таємну співпрацю з польською адміністрацією, про його зраду інтересам української нації.

Підлість і підступність дій колишніх союзників, ренегатство і непослідовність тактичної лінії "демократів", а також численні порушення політичних прав місцевого населення під час галицьких виборів стали переконливим свідченням декларативного характеру "конституційних свобод" Австрійської монархії і, звичайно, не могли не викликати у Франка справжнє почуття гніву та обурення [5, с. 8].

Феномен постаті І. Франка значною мірою визначається також принциповою і безкомпромісною позицією "вічного революціонера" у важливих питаннях життя і творчої праці. На відміну від багатьох своїх ровесників та однодумців, І. Франко ніколи не зраджував власним світоглядним і життєвим переконанням. Цю своєрідну, ціннісну у рідкісному на той час рису Івана Яковича відзначали його сучасники у своїх спогадах. Заявивши ще на початку творчого шляху своє революційне кредо палким афористичним висловом – "лиш боротись – значить жить", І. Франко, незважаючи на тяжкі повороти його долі, родинні і матеріальні труднощі, хворобу, з якою письменник боровся протягом останніх років життя, ніколи не відступив від нього.

Не зрадив собі І. Франко і на посту редактора "Літературно-наукового вісника", який фактично редагувався ним, хоч як один із його редакторів підписувався і М. Грушевський. Коли ж М. Грушевський почав активно

втручатися в роботу журналу і проводити свою політико-ідеологічну лінію, І. Франко не став кривити душею і погоджуватися з ідейно несумісними для нього поглядами. Гостро критикуючи цю поведінку М. Грушевського, він нарешті відмовився від редакторства цього журналу. Отже, І. Франко не пішов на компроміс із власною совістю, не поступився своїми засадничими літературними і життєвими принципами, а свідомо пішов на припинення будь-яких контактів з виданням, яке власноруч очолював майже десятиліття.

Принциповість, відвертість, глибина переконань – усі ці риси притаманні і самобутнім політичним поглядам Великого Каменяря.

У цьому контексті слід привернути увагу до ідейно-політичної позиції І. Франка, яка передбачала досягнення суспільно-політичного ідеалу не революційним шляхом, а "без насильних і кривавих потрясінь" ("Мислі о еволюції в історії людства"). Зауважимо також, що зміна суспільно-політичних поглядів І. Франка відбувалась не раптово, не визначалась потребами політичної кон'юнктури, а була обумовлена їх внутрішньою еволюцією. У цьому еволюційному процесі можна виокремити два напрями трансформації його ідейних орієнтирів. Перший – від захоплення революційним марксизмом до його критичного переосмислення. Другий напрям розвитку суспільно-політичних поглядів І. Франка пов'язаний з їх еволюцією від інтернаціоналізму до національного патріотизму та демократії. Зазначимо, що квінтесенцією еволюційних змін в ідейно-політичних поглядах І. Франка стало обґрунтування ним необхідності досягнення національної самостійності українським народом у статті "Поза межами можливого" [8, с. 324–331]. "Усе, що йде поза межами нації, – підкреслював І. Франко, – се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими "вселюдськими" фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації" [1, с. 308]. На переконання письменника, синтезом цих ідеальних прагнень українства має стати ідеал "повного, нічим не зв'язаного і не обмежуваного життя і розвою нації" [1, с. 308]. Слід зазначити, що у своїх літературних працях, громадській діяльності І. Франко виразно постає в образі будівничого української державності, його патріотизм є ширим і послідовним, позбавленим будь-яких меркантильних інтересів. Розкриваючи сутність і природу власного патріотизму, І. Франко вказує на те, що "то не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо", покладене долею на його плечі. "Я можу здригатися, – пише він у статті "Деяко про себе самого" (1897), – можу тихо проклинати долю, що поклала мені на плечі це ярмо, але скинути його не можу, іншої батьківщини шукати не можу, бо став би підлим перед власним сумлінням" [9, с. 31]. Ці глибоко проникливі слова Івана Франка мають стати дороговказом і для представників сучасної наукової, творчої та політичної еліти України.

Особливість постаті Великого Каменяря визначалась і такими його рисами характеру, як велика рівновага духу, віра в себе, уміння твердо і спокійно триматись навіть в найскладніших умовах та ситуаціях. Наприклад, саме завдяки витримці І. Франка вдалось провести у 1897 р. з'їзд радикальної партії, який був поставлений під загрозу боротьбою двох течій в партійному

угрупованні, представники однієї з яких вимагали зміни назви партії на соціал-демократичну, а інші натомість відстоювали стару назву.

Позитивна енергетика постаті відомого українського письменника і вченого була обумовлена такими унікальними рисами його характеру як скромність, благородність, лагідність та поважне ставлення до людей, некористолюбність. Незважаючи на всі незгоди власного життя, він залишився людиною з веселою і здоровою вдачею.

Глибинність, величність постаті славетного галичанина пояснюється його вірністю сім'ї, любов'ю до дітей. Вони давали йому творчу наснагу, духовну силу, життєву енергію та невичерпний оптимізм. Своім "францатам" разом з дружиною І. Франко прищепив любов до природи, навчив своїх дітей пізнавати її "красу і таємну силу", співчувати "слабшим і немічним", любити все "красне, величне, добре", любити свій народ, свою країну, любити читати книжки, розвивати свої знання і свій розум і, нарешті, любити працю [4, с. 396]. Тому не випадково, що на межі ХІХ–ХХ століть постать І. Франка була досить популярною, улюбленою не лише на його малій батьківщині, але і на теренах Великої України.

Отже, феномен Івана Франка полягає в тому, що в його особі гармонійно поєднався талант письменника, поета, публіциста, критика, просвітника, ученого і громадсько-політичного діяча. Феномен Івана Яковича Франка – це органічна єдність всіх його складових: таланту і працьовитості, геніальності і скромності, вірності світоглядним засадам, життєвим ідеалам і високої моральності, чистоті думок, душі і серця. Ось чому дух Франка живе і буде вічно жити поміж національно свідомих українців, закликаючи їх до наполегливої праці і невтомної, без революційних потрясінь боротьби за кращу долю нашого народу, його щасливе майбутнє. Титанічна діяльність І. Франка, його універсальність мають стати надихаючим і водночас зобов'язливим прикладом для сучасного покоління справжніх патріотів України.

Список використаних джерел / References

1. Будівничий української державності : хрестоматія політологічних статей Івана Франка / упоряд. Д. В. Павличко. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 638 с.
2. Горак Р. Д. Друга спроба Івана Франка стати доцентом Львівського університету / Р. Д. Горак. – Луцьк : Волин. нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2009. – 32 с.
3. Загайкевич М. Музичний світ великого Каменяря / М. Загайкевич. – Київ : Музична Україна, 1986. – 175 с.
4. Іван Франко у спогадах сучасників. До 100-річчя з дня народження. 1856-1956 / упоряд. Н. П. Корнієнко ; упоряд., вступ. ст. Олексій Іванович Дей. – Львів : Львівське книжково-журнальне видавництво, 1956. – 595 с.
5. Іван Якович Франко. Життя і творчість в портретах, ілюстраціях, документах: до 100-ліття з дня народження / упоряд. З. Т. Франко, Я. Х. Цегельник. – К. : Рад. школа, 1956. – 297 с.
6. Сімович В. Іван Франко: його життя та діяльність / В. Сімович. – Л. : Укр. видав., 1941. – 112 с.
7. Скакун О. Ф. Іван Франко / О. Ф. Скакун. – М. : Юридическая литература, 1987. – 126 с.
8. Скиба В. Й. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Й. Скиба, Горбатенко В. П., Туренко В. В. – К. : Основа, 1998. – 718 с.
9. Франко І. Деяко про себе самого / І. Франко // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 31. Літературно-критичні праці (1897–1899). – К. : Наукова думка, 1981. – С. 28–32.
10. Франко І. Я. Вибрані твори / І. Я. Франко ; гол. ред. кол. І. Денисюк ; передм. та упорядкув. Р. Горак ; післямова Т. Пастух. – К. : Видавничий дім "Ін Юре", 2006. – 1079 с.

Надійшла до редколегії 15.01.17

А. Павко, д-р ист. наук, проф.
 Национальная академия управления, Киев, Украина

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ЛИЧНОСТЬ И. ФРАНКО В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ДИСКУРСА

В статье на основе использования литературного наследия И. Франко, документальных изданий и социогуманитарных исследований осуществлена попытка определить общественный и интеллектуальный феномен Великого Каменщика, показать величественность его образа в контексте истории и современности.

Ключевые слова: литературное наследие, феномен, современность, талант, универсализм.

A. Pavko, Doctor of Science (History), Professor
 National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

INTELLECTUAL FIGURE I. FRANKO IN THE MODERN DISCOURSE

In the article on the basis of usage of I. Franko's literary heritage, documentary editions, social and humanitarian research, the attempt is made to define social and intellectual phenomenon of "stonemason", to demonstrate the greatness of his figure in the context of history and contemporaneity.

Keywords: literary heritage, phenomenon, contemporaneity, talent, universalism.

UDC 1(091)

Ya. Sobolevsky, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE NEW ENGLAND (AMERICA) SETTLEMENT'S WORLDVIEW

The formation and development of the basic philosophical ideas of the first colonists on the basis of historical, literary texts have been studied. The historical conditions of formation of religious movement in Christianity – Protestantism, his basic ideas that influenced the origin of Puritan's providential motives are studied. Political, social and cultural conditions and religious beliefs did not leave to intellectuals a lot of ideas for speculative research. This was the era of the Puritan ideals, pious patriarchal customs, so early American philosophy manifested itself mainly in theological works and church hymns and, later, in the works of historical and political subjects. Historical and philosophical studies of American philosophy should be started with searching for the first philosophical thoughts, such as nature of the self, God, what is community and what relationships should be between two and more persons, and of course – their origins, legacy and destiny, especially from the time of the Puritans in New England. According to this theses religious, political, economic and socio-cultural background of these ideas are discovered. Also, Puritan axiology denies luxury, however does not deny success. The belief in feature and calling the whole nation make first colonists feel like the biblical peoples. However, these ideas and the providential motives were forming the outlook of the Puritans, religion and economy identified the first American in the New World.

Keywords: American philosophy, History of philosophy, God, Personality, Providentialism, Puritanism.

Problem definition. For better understanding the origin of American philosophy we should mention that fact, that history of American Culture, Literature, and Philosophy begun with founding first colonies in the New World. Interest in the earliest period of the history of American philosophy grows together with interest in early American culture especially in the second half of the 20th century. It is connected with the anniversary of the US education system and the widespread interest of historical, political, cultural and philosophical sciences. In the context of westernization of science, culture and philosophy of interest in the origins of American thought is especially relevant.

Literature review. In the United States philosophical ideas of the colonial period of American philosophy is discovered by *Barbara MacKinnon, Harvey G. Townsend, David J. Hoeveler, Perry G. E. Miller, Vernon L. Parrington, Woodbridge I. Riley, Herbert W. Schneider* and other native historians and philosophers *Alex Bogomolov, Nikita Pokrovsky, Elena Starovyerova*. Nevertheless, the total number of studies of early American philosophy is still sparse.

This article contains the following aims: At first, carry out reconstruction of historical and philosophical worldview of the first Pilgrims in the New World; secondly, analyze religious and socio-political conditions in Europe and America in the 17th century; in Third, explore sources texts and commentary literature on electronic archives. Also, identify major historical events and circumstances that shaped the outlook of American Puritans, reveal the origins and meaning of providential motives in the philosophical views of American thinkers of the colonial period. Study on the history of American philosophy was seen the need to study the history of philosophy Early American period.

A characteristic feature of early American philosophy is the fact that the actual term "philosophy" was almost not used by the thinkers. Also, at different times that term was understood in different ways. For example, term "philosophy" the first colonists of the New World understood as a group of "liberal arts" (*artēs liberālēs*) (theology, rhetoric, mathematics, physics, etc.). Later, during the American Revolutionary War, American War of Independence, philosophy began partially identified with moral philosophy, common sense philosophy, economics and politics. From the 19th century idealism and pragmatism began to dominate in American philosophy, and in the 20th century, philosophy approaches to psychology, because philosophers began to be interested mainly consciousness, mind, logic, language and its use.

Professor *Francis Bowen* (1811–1890), Boston, Massachusetts, in "Modern philosophy from Descartes to Schopenhauer and Hartmann", 1877, after the *Auguste Comte* (1798–1857) classifies periods of the history of philosophy in three stages "First is the theological stage, in which all events, all causation, are referred to the action of super-human being. Second is the Metaphysical period, in which causative power is ascribed to metaphysical entities or abstractions, regarded as the occult sources or principles of phenomena, such as Substantial forms and Quiddities. Nature's horror of a vacuum, and even the modern doctrines of the attraction of gravitation, chemical affinity, and the like, when delusively considered as denoting real forces or powers, and not as a mere classification of results produced by these fictitious causes. The third stage is that of Positive Science, so called, in which these names are recognized as mere abstractions or